Keramiekkunst
tussen Samber en Maas

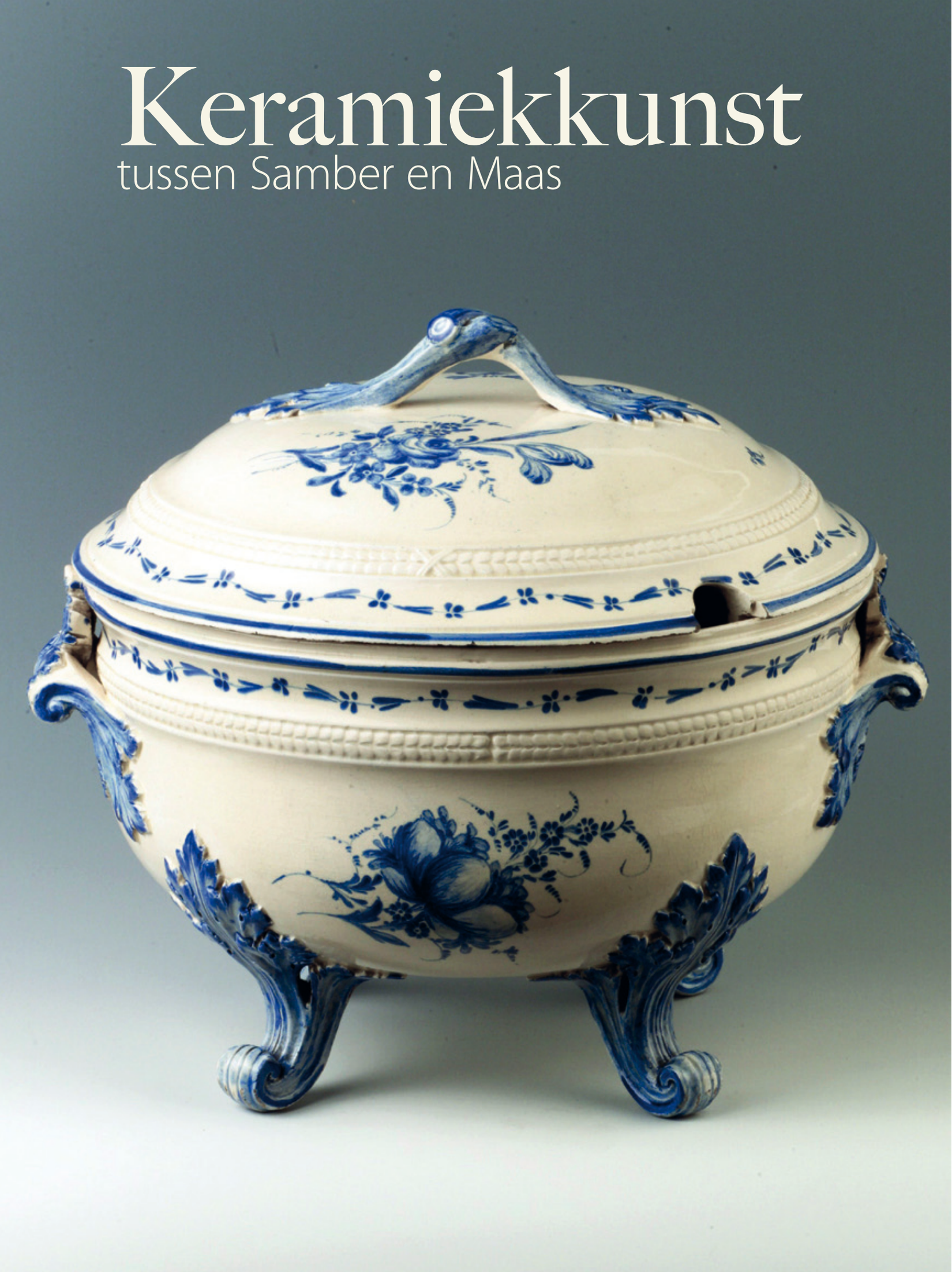

Hoewel de productie van faience en porselein in Saint-Servais (Namen) in de 18e en 19e eeuw aanzienlijk was, is ze nog altijd weinig bekend. Een tentoonstelling moet daar nu verandering in brengen. Ze vindt plaats in twee verschillende instellingen: het Koninklijk Museum van Mariemont en het nieuwe Centre Keramis, in La Louvière. De titel ervan, 'Terres Confluentes', verwijst naar het feit dat in Namen de Samber uitmondt in de Maas en naar een kenmerk van de vroegere faienceproductie, met name het delen van kennis.

TEKST: **ODILON DE VIGNE** FOTO'S: **MICHEL LECHIEN**

In het Europa van de 18e eeuw reisden specialisten rond om hun vakkennis te verkopen aan de meestbiedende. Ze maakten daarbij kennis met ambitieuze investeerders die bereid waren risico's te nemen door nieuwigheden te lanceren. De vraag naar luxueus tafelvaatwerk nam in die eeuw sterk toe. In 1720 werd in Engeland een alternatief voor porselein uitgevonden, met name een soort geglazuurde pijpaarde, ook wel fijne faience genoemd. Hoewel men dit nog steeds faience noemt, heeft het in feite weinig te zien met de traditionele faience (ook aangeduid als majolica), die van Arabisch-islamitische oorsprong is. Het Engelse alternatief werd gemaakt van klei die bij het bakken wit werd. Het biscuit werd bedekt met loodhoudend en tinhoudend glazuur. Men spreekt soms van halfporselein, omdat het dermate sterk lijkt op echt porselein (waarvan het glazuur veldspaathoudend is).

Naar een Naamse productie

De tentoonstelling is hoofdzakelijk gewijd aan de moderne geschiedenis van de Naamse faience en porseleinproductie in de volgende eeuwen. Het verhaal begint met een vruchteloze poging van Jean Bastin om er in 1672 een atelier op te richten, en met de experimenten van aardewerkfabrikant Pierre-Philippe Decoux (1723-1790), die naam maakte met zijn luxueuze stukken, vervaardigd in zijn atelier in Saint-Nicolas. Het eerste hoofdstuk van de Naamse keramiekgeschiedenis werd echter in 1773-1783 geschreven door Lorrain Nicolas Claudel, in Saint-Servais-lez-Namur. Hij produceerde fijne faience (Engels aardewerk) en ging zo de concurrentie aan met François-Joseph Peterinck, de stichter van de beroemde porseleinfabriek in Doornik. Omdat de aandeelhouders niet tevreden waren, werd het bedrijf in 1783

boven
Bord met een decor van twijgjes, ca. 1773-'83. Faience, diameter 30 cm. Privécollectie.

linksboven
Stempel van Misson.

links
Pot voor stoofpotjes, ca. 1773-'83. Faience, 30 x 30 x 24 cm. Collectie Museum van Mettlach.

linkerpagina
Terrine, ca. 1790-1840. Faience, 21 x 25 x 31 cm. Privécollectie.

links
Saint Donnat, ca. 1852-'94. Porselein, hoogte 38 cm. Privécollectie.

rechts
Saint Roch, 1852-'94. Porselein, hoogte 24 cm. Privécollectie.

echter verkocht. Toch was dat nog niet het einde van het verhaal. Lambert Bastin leidde van 1783 tot 1790 de productie. Het is toen dat modelleur Jacques Richardot ten tonele verscheen. Drie jaar lang zou hij stukken van fraaie makelij creëren. In die periode verschenen ook terrines en borden met getorste ribben. Enkele stukken waren voorzien van fijn bewerkte oren of andere handvatten (gebladerte, vruchten, enz.). Van 1790 tot 1827 had de uit Spa afkomstige François Misson er de leiding. Dat was een scharnierperiode, want in 1795 werden de Zuidelijke Nederlanden als Belgische departementen ingelijfd bij de Franse Republiek. Een ervan was het departement Samber en Maas. Een nieuwe belangrijke stap was de bouw van een watermolen om grondstoffen fijn te malen, onder meer silex, gebruikt bij de bereiding van porseleinaarde. Het water voor de molen werd aangevoerd via een aquaduct. Het ging om water dat werd geloosd uit de ijzer- en loodmijnen in de naburige gemeenten Saint-Marc en Vedrin. Het bedrijf kon zich zo blijven ontwikkelen. In 1804 trad François Misson toe tot de 'Chambre Consultative des Manufactures, des Arts et des Métiers'. Hij profiteerde van het feit dat de keizer de kunstnijverheid wilde stimuleren. Toen Misson in 1827 overleed, nam zijn zoon de leiding over, tot in 1858. De fabriek telde toen vier bakstenen houtovens.

In het Europa van de 18e eeuw reisden specialisten rond om hun vakkennis te verkopen aan de meestbiedende. Ze maakten daarbij kennis met ambitieuze investeerders die bereid waren risico's te nemen door nieuwigheden te lanceren.

Faience en porselein

De jaren 1830-1850 waren voor de Belgische keramiekindustrie een periode van verandering. Veel oude fabrieken boerden achteruit of verdwenen. De stoommachine versnelde de mechanisering van de productieprocessen. De opgedrukte versieringen deden de productiekosten aanzienlijk dalen. In tegenstelling tot de meeste concurrenten gebruikte de fabriek in Saint-Servais echter géén opgedrukte versieringen. Men bleef die met de hand schilderen. Het bedrijf had dan ook zwaar te lijden onder de concurrentie van de fabrieken in Andenne, Nimy, Doornik en Luxemburg. Het stond bekend om de kwaliteit van zijn producten, maar dat kon niet beletten dat het in 1842 failliet ging. Het kwam echter niet tot een verkoop van de fabriek. Misson bleef aan tot in 1852, tot Justin Ortmans er arriveerde en begon met de productie van porselein. Ortmans was een slimme industrieel, die ook rechter was aan

de Naamse handelsrechtbank. In 1863 werden er koolovens gebouwd, om het porselein beter te kunnen bakken. Het waren vuurhaarden met directe vlam en twee kamers boven elkaar. De ene kamer was voor hoge temperaturen, de andere voor lage temperaturen. De buitendiameter van de ovens was 610 centimeter. Dat wijst op een aanzienlijke productievermeerdering. De porseleinfabriek was toen inderdaad in volle expansie. In 1867 waren er 250 arbeiders aan de slag. Er werkten ook verschillende befaamde decorateurs, zoals Désiré Larock. Die laatste versierde tafel- en koffieserviezen met polychrome boeketten, verfraaid met gouddraad. Net als zijn concurrenten fabriceerde het bedrijf hard porselein met in Limoges aangekocht kaolien. Na het overlijden van Justin Ortmans breidde zijn weduwe, Adèle Ancheval, het bedrijf nog uit. In 1894 moest het echter voorgoed zijn deuren sluiten.

Clichés

De tentoonstelling helpt een aantal hardnekkige clichés de wereld uit. Een ervan wil dat men in Namen zwart aardewerk zou hebben gemaakt. Vroeger dacht men ook dat een groot aantal religieuze beeldjes van porselein uit Andenne stamden. Ze blijken evenwel van Naamse oorsprong te zijn. We krijgen een indrukwekkend ensemble van zowat honderd religieuze figuren van porselein (heiligen als Donatus, Rochus, Jozef, Catharina, Nicolaas, enz.) te zien. Door haar grote productiecapaciteit overspoelde de fabriek van Saint-Servais de markt niet alleen met volledig afgewerkte producten, maar ook met stukken van biscuit die daarna werden versierd in ateliers in Andenne of Luik. Naast de in Doornik gefabriceerde collecties van tinhoudende faience en zacht porselein, kan men zeggen dat de Naamse productie een vaste plaats verdient in de keramiekkunst van de 18e en 19e eeuw.
Het Centre Keramis, het centrum voor keramiek van de Federatie Wallonië-Brussel, presenteert een mooie aanvulling op de tentoonstelling in Mariemont. De tentoongestelde stukken laten zien in welke concurrentiële situatie de Naamse productie belandde toen de gebroeders Boch beslisten op industriële schaal veldspaathoudende fijne faience te gaan produceren in La Louvière. Doordat deze expo tegelijkertijd plaatsvindt in twee musea biedt ze een tweevoudige kijk op de kunstnijverheid, in de context van de industriële revolutie. Het Koninklijk Museum van Mariemont publiceert tegelijk ook een doorwrochte studie van Dominique Marcoux, een deskundige inzake de geschiedenis van de Belgische faience.

onder
Ensemble van religieuze figuurjes, ca. 1852-'94. Porselein, diverse afmetingen. Privécollectie.

Meer weten

Bezoeken
'Terres confluentes. Porcelaine et faïence de Namur'
Koninklijk Museum van Mariemont
Chaussée de Mariemont 10
Morlanwelz
www.musee-mariemont.be
Centre Keramis
Place des Fours-Bouteilles 1
La Louvière
www.keramis.be
11-11 t/m 18-02